

УДК 378.312

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.30>

Р. В. Пристінський

викладач кафедри тактики
Національної академії Національної гвардії України

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ НА ТАКТИЧНОМУ РІВНІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування методичної компетентності майбутніх офіцерів НГУ тактичної ланки. Визначено основні суперечності підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ. Зазначено, що багато питань формування методичної компетентності майбутніх офіцерів НГУ залишилося поза увагою дослідників: не повно визначено її сутність, зміст і структуру, критерії і засоби діагностики, необґрунтовано методику формування, що негативно впливає на якість підготовки курсантів.

Констатовано, що цілі військово-дидактичного процесу визначаються змістом діяльності і сформульовані у державних документах, наказах, розпорядженнях Командувача НГУ тощо. Цілі навчання військовослужбовців НГУ зумовлюють зміст такої діяльності та способи її реалізації. Офіцер як педагог застосовує різноманітні способи, прийоми, і форми взаємодії суб'єктів і об'єктів з метою реалізації цілей і змісту навчання військовослужбовців НГУ.

Розглянуто різні наукові підходи до поняття методичної компетентності. Зазначено, що методична компетентність – це інтегральна здатність, що включає загальновійськові, військово-спеціальні та педагогічні компоненти, що у взаємодії забезпечують успіх військово-освітньої діяльності у військових підрозділах НГУ.

Визначено функції методичної компетентності офіцера НГУ: пізнавально-гносеологічна функція, формувально-розвиваюча функція, перцептивно-комунікативна функція, рефлексивно-регулятивна функція, профілактично-виховна функція тощо.

Запропоновано структуру методичної компетентності офіцерів НГУ тактичної ланки та одиниці критерії її оцінювання: спрямованість особистості на оволодіння методичними функціями офіцера; сформованість когнітивного компонента; сформованість операціонального компонента; сформованість емоційно-вольового компонента тощо. Сформульовано деякі основні напрями вдосконалення освітнього процесу у ВВНЗ щодо цілеспрямованого формування такої компетентності майбутніх офіцерів НГУ тактичної ланки.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні офіцери НГУ тактичної ланки, педагогічні проблеми, методична компетентність офіцера.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни з РФ військові частини Національної гвардії України (НГУ) потребують підготовлених та кваліфікованих офіцерських кадрів з високим рівнем професійної компетентності, мотивації до служби, патріотизму, прагненням до професійного зростання, психологічною готовністю та стійкістю до екстремальних ситуацій діяльності, розвинутими комунікативними вміннями тощо. Такі вимоги також породжуються у зв'язку з новими раптовими викликами, що швидко постають перед формуваннями НГУ в умовах непередбачуваної війни з російським агресором.

Президент України, керівництво держави та НГУ сьогодні вимагають, щоб майбутні офіцери НГУ окрім високої професійної компетентності, мали розвинуті командирські якості, сформовану педагогічну майстерність при роботі з особовим складом, готовність до вирішення різноманітних навчально-виховних ситуацій під час бойової, спеціальної, професійно-психологічної

підготовки тощо [1]. Таким чином, питання, що пов'язані з методичною компетентністю майбутніх офіцерів НГУ як організаторів професійної підготовки, наставників підлеглих та керівників військових підрозділів, все гостріше постають на порядку денному функціонування військових частин НГУ, що вимагає перебудови поглядів та елементів системи підготовки майбутніх офіцерів НГУ у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Аналіз наукових джерел і публікацій. Основні теоретико-методичні положення компетентнісного підходу розкриті в працях В. Краєвського, О. Пометун, С. Сисоєвої, Н. Ничкало та ін. Концептуальним засадам цього підходу присвячено наукові праці з психології та педагогіки (І. Зязюн, О. Савченко, О. Овчарук, В. Моляко та ін.). Методичні аспекти підготовки фахівців у ВВНЗ розроблено О. Бойком, О. Диденком, М. Нещадимом, В. Ягуповим, О. Керницьким, П. Онипченком та іншими.

Сьогодні багато науковців присвятили свої праці упровадженню компетентнісного підходу до змісту професійної діяльності (В. Биков, І. Зязюн та ін.), питанням формування професійної (М. Лазарєв, В. Хоменко, О. Євсюков та ін.) та методичної компетентності спеціаліста (А. Кузьминський, В. Кортенко, В. Ягупов та ін.), але вони не стосуються процесу формування методичної компетентності та не розв'язують проблем її формування під час практичної підготовки майбутніх офіцерів НГУ.

Складні завдання підготовки військовослужбовців НГУ сьогодні вимагають безперечної високої методичної компетентності офіцерського складу. Аналіз же науково-методичної літератури виявив, що багато питань формування методичної компетентності майбутнього офіцера НГУ залишилося поза увагою дослідників: не повно визначено її сутність, зміст і структуру, засоби діагностики, необґрунтовано методику формування, що негативно впливає на якість підготовки курсантів у Національній академії Національної гвардії України (НАНГУ).

Індивідуальні бесіди з молодими офіцерами засвідчили їх неповне розуміння важливості методичної компетентності, проблеми з володінням прийомами мотивування підлеглих, наявність прогалин в методиці проведення індивідуальної роботи, врахуванні індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців під час навчання, що впливає на формування боєздатності підрозділів НГУ.

Отже, педагогічні проблеми, що виникають у процесі підготовки курсантів у ВВНЗ сьогодні є відображенням таких суперечностей:

- між вимогами сучасних бойових дій до рівня розвитку професійної компетентності військовослужбовців та традиційною практикою її формування у майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ;

- між необхідністю становлення та розвитку фахової компетентності майбутнього офіцера як педагога і недосконалістю його психолого-педагогічної підготовки у ВВНЗ;

- між вимогами роботодавця до методичної компетентності командирів підрозділів і недостатнім усвідомленням молодими офіцерами необхідності володіння такою компетентністю після закінчення ВВНЗ.

Мета статті – розглянути теоретичні та практичні аспекти формування методичної компетентності майбутніх офіцерів НГУ тактичної ланки, визначити сутність та структуру такої компетентності та сформулювати основні напрями вдосконалення навчально-виховного процесу щодо цілеспрямованого її формування у майбутніх офіцерів Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел в аспекті нашого дослідження пока-

зав, що діяльність – це система взаємодії суб'єкта зі світом, що постійно змінюється і в процесі якої формується, втілюється в об'єкті психічний образ та реалізуються відносини суб'єкта [2]. Науковець В. Ягупов, розглядаючи способи ведення будь-якої діяльності, у тому числі й військово-дидактичної, наголошує, що вона передбачає певне підпорядкування її суб'єкта і об'єкта [3]. Об'єкт – це те, на що спрямована діяльність суб'єкта, який підлягає певному перетворенню, зміні. У військово-дидактичному процесі це воїни, які повною мірою залежать від суб'єкта – військового педагога, оскільки він виступає ініціатором і організатором усього процесу.

В основі дидактичних впливів на об'єкт діяльності знаходиться свідомо сформульована мета, як ідеальне уявлення майбутнього результату дидактичних впливів. Основні ж цілі військово-дидактичного процесу визначаються змістом діяльності Національної гвардії України і сформульовані у державних документах, наказах, розпорядженнях Командувача НГУ тощо.

Цілі навчання військовослужбовців НГУ зумовлюють зміст такої діяльності та способи її реалізації. Офіцер як педагог застосовує різноманітні способи, прийоми, і форми взаємодії суб'єктів і об'єктів з метою реалізації цілей і змісту навчання військовослужбовців НГУ. Заключним етапом такої діяльності буде досягнення результату і корегування (за потреби). Таким чином, основними складовими військово-дидактичного процесу є мета, зміст, об'єкт, суб'єкт, результат і сам процес навчально-пізнавальної діяльності.

Від дій військового педагога – суб'єкта навчання напряму залежить ефективність усіх компонентів військово-дидактичного процесу. Саме офіцер безпосередньо впливає на кожен його компонент і головними його завданнями тут є формування у підлеглих мотивації навчально-пізнавальної діяльності, навчання воїнів методам самонавчання, шляхам вдосконалення якостей власної особистості протягом усієї служби. Отже, на нашу думку, методична компетентність офіцера є сьогодні важливим чинником досягнення успіхів в його управлінській функції і, особливо, для командирів усіх рівнів як головних організаторів діяльності військового колективу. Коли офіцер вирішує поставлені професійні завдання, він також виконує ролі педагога: навчає і виховує підлеглих у підрозділі, створює умови для всебічного їх розвитку, здійснює психологічну підготовку тощо.

За допомогою словників нами визначено, що поняття «методична компетентність», «методичний» – це той, що: 1) стосується методики; 2) здійснюється за певним планом; дуже послідовний, систематичний; 3) порядний, правильний, ґрунтовний, поступовий; 4) належить методисту.

А термін «компетентний» розкривають як: 1) той, що володіє фундаментальними знаннями, є поінформованим, обізнаним, авторитетним; 2) той, що володіє [4].

У науково-методичній літературі відсутня єдність у трактуванні поняття «методична компетентність». У сучасних наукових працях висвітлюються такі поняття як методичне мислення (Н. Кузовлева, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська); методична рефлексія (О. Анісімов, Н. Посталюк). Дослідженням проблеми формування науково-методичної компетентності, методичної підготовки педагогів займалися дослідники І. Ковальова, Ю. Присяжнюк, Т. Шамова і багато інших.

Структуру методичної компетентності вчителя математики розкрито у дослідженнях А. Кузьминського, Н. Тарасенкової, С. Скворцова та І. Акуленко. Вони виділяють такі компоненти: гносеологічний (адекватне сприймання, осмислення, відображення, пізнання й конструювання процесу навчання математики); аксіологічний (суб'єктивна ціннісна позиція вчителя у навчально-виховному процесі); праксеологічний (методичні знання, вміння й навички та досвід їхнього застосування); професійно-особистісний компоненти (професійні психолого-педагогічні якості) [5].

Науковець С. Івашнюва в структурі методичної компетентності вчителя іноземної мови пропонує набір таких компонентів: технологічний (дидактичні уміння та навички, вміння проводити уроки з даною віковою групою дітей; вміння та навички використання дидактичних ігор; навички психолого-педагогічного прогнозування успішності навчальної діяльності на основі психологічного тестування); когнітивний (знання психолого-педагогічних особливостей певної вікової групи; знання іноземної мови; знання дидактики початкової школи та методики навчання іноземної мови в початковій школі); особистісно-мотиваційний тощо (емоційне ставлення, бажання, зацікавленість в роботі з даною віковою категорією учнів, ставлення до підвищення кваліфікації, самоосвіти) [6].

Н. Остапенко вважає, що методична компетентність учителя музики включає когнітивний (оволодіння якісними професійними та методичними знаннями), ціннісно-орієнтаційний (формування загальнокультурних цінностей, художнього смаку, мистецьких ідеалів), мотиваційний (чітке усвідомлення цілей та завдань методичної діяльності) та практично-творчий компоненти (поєднує виконавський досвід та творчу самореалізацію) [7].

На наш погляд, методична компетентність – це інтегральна здатність офіцера НГУ як керівника та педагога, що включає загальновійськові, військово-спеціальні та педагогічні компоненти, що

у взаємодії забезпечують успіх військово-освітньої діяльності у військових підрозділах та частинах НГУ.

При цьому, згідно аналізу наукової літератури та проведеного дослідження особливостей професійної діяльності офіцерів НГУ тактичної ланки, основними критеріями можна назвати такі:

- спрямованість особистості на оволодіння методичними функціями офіцера НГУ;
- сформованість когнітивного компонента (теоретичних знань);
- сформованість операціонального (діяльницького) компонента;
- сформованість емоційно-вольового компонента тощо.

На нашу думку для визначення сформованості методичної компетентності офіцера доцільно виділити три рівні: низький, нормативний, творчий. Низький рівень характеризується неповною та неглибокою сформованістю компонентів методичної компетентності офіцера. Нормативний рівень характеризується орієнтацією майбутніх офіцерів НГУ на стандарт, еталонну якість виконання педагогічної діяльності у підрозділі. Творчий рівень свідчить про дослідницький та творчий характер педагогічної діяльності у підрозділі під час професійної підготовки підлеглих.

Слід зазначити, що у підручниках з військової педагогіки прийнято говорити не про професійно-педагогічну компетентність офіцерів, а скоріше про їхню педагогічну та методичну майстерність. Однак, на наш погляд, у понятті «психолого-педагогічна компетентність» більше акцентується увага на його відтворюваності, можливості довільного формування, гарантованості результату, що найбільше відповідає умовам та вимогам до особи фахівця в умовах технологізації військової освіти.

Офіцер же згідно обов'язків повинен знати основні положення психології та педагогіки, структуру особистості, вміти будувати програми підготовки, навчати та виховувати підлеглих, знаходити нові методичні засоби та прийоми, аналізувати, відбирати, структурувати та адаптувати методичні матеріали до занять з бойової підготовки, бути здатним до співробітництва, прагнути постійного саморозвитку тощо [8].

До функцій методичної компетентності офіцера НГУ можемо віднести наступні: пізнавально-гносеологічна функція (дозволяє досліджувати, системно описувати і пояснювати проблеми з позицій, що виникають у ході професійної діяльності військового фахівця); формуально-розвиваюча функція (активний вплив на процес оптимального розвитку та саморозвитку у підлеглих соціально-ціннісних характеристик, а також на продуктивну реалізацію їх творчого потенціалу у професійній діяльності); перцеп-

тивно-комунікативна функція (забезпечення ефективної взаємодії в системах «людина-людина» за рахунок успішної комунікації і гнучкого реагування на зміни психологічних станів підлеглих); рефлексивно-регулятивна функція (внутрішня детермінація дій та психічних станів військового спеціаліста як суб'єкта професійної діяльності); профілактично-виховна функція тощо (уміння офіцера прогнозувати, попереджати та ліквідувати небажані прояви поведінки, підтримка та заохочення позитивних якостей і рис характеру).

Науковий пошук дозволив сформулювати основні напрями покращення методичної компетентності майбутніх офіцерів НГУ під час навчання у ВВНЗ:

- розробка та упровадження інноваційних педагогічних технологій навчання курсантів у ВВНЗ як майбутніх керівників та військових педагогів;

- підвищення кваліфікації науково-педагогічного ВВНЗ на основі досвіду виконання завдань формуваннями НГУ під час російсько-української війни;

- впровадження нових курсів та дисциплін у ВВНЗ, що відображають основні елементи педагогічної майстерності офіцерів;

- створення сприятливого освітнього середовища у ВВНЗ, що стимулює творчість і взаємодію в курсантських групах;

- усяляка підтримка студентоцентрованого підходу у військовому середовищі ВВНЗ;

- контекстний та проблемний характер змісту матеріалу навчальних дисциплін, що відображає педагогічні функції офіцерів;

- моделювання ситуацій навчальної та службової взаємодії з підлеглими, застосування активних методів навчання, що найбільше стимулюють курсантів до розвитку гнучкості мислення та саморозвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У науковій статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування методичної компетентності майбутніх офіцерів НГУ тактичної ланки. Визначено основні суперечності підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ.

Розглянуто різні наукові підходи до поняття методичної компетентності. Зазначено, що методична компетентність – це інтегральна здатність, що включає загальновійськові, військово-спеціальні та педагогічні компоненти, що у взаємодії забезпечують успіх військово-освітньої діяльності у військових підрозділах НГУ.

Визначено функції методичної компетентності офіцера НГУ: пізнавально-гносеологічна функція, формуально-розвиваюча функція, перцептивно-комунікативна функція, рефлексивно-регулятивна функція, профілактично-виховна функція тощо.

Запропоновано структуру методичної компетентності офіцерів НГУ тактичної ланки та однойменні критерії її оцінювання: спрямованість особистості на оволодіння методичними функціями офіцера; сформованість когнітивного компонента; сформованість операціонального компонента; сформованість емоційно-вольового компонента тощо. Сформульовано деякі основні напрями вдосконалення освітнього процесу у ВВНЗ щодо цілеспрямованого формування такої компетентності майбутніх офіцерів НГУ тактичної ланки.

Подальшим напрямком дослідження є проведення усіх процедур констатувального етапу експерименту щодо визначення сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів НГУ під час навчання у ВВНЗ.

Список використаної літератури:

1. Данильченко О.А. Педагогічні проблеми формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Запоріжжя: КПУ. Випуск 70, 2020 р. С. 201–205.
2. Мартиненко С.М. Формування діагностичних компетенцій у майбутніх учителів початкової школи: Педагогічні та історичні науки. 2012. Вип. 103. С. 155–161.
3. Ягупов В.В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. *Проблеми освіти*. 2019. № 92. С. 239–245.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. Кузьминський А.І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики. Кузьминський А.І., Тарасенкова Н.А., Акуленко І.А. Черкаси: Вид. Від. ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2009. 320 с.
6. Івашнова С.В. Вдосконалення методичної компетентності вчителів іноземної мови початкової школи в роботі Р(М)МК(Ц). Матеріали шостої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Науковий потенціал України – 2010»: збірка тез доповідей. Ч. 2. Київ: ТОВ «ТК Меганом», 2010. С. 48–51.
7. Остапенко Н. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2015. № 2. С. 53–57.
8. Данильченко О.А., Керницький О.М. Концептуальні підходи до формування готовності майбутніх офіцерських кадрів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності.

Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку», 21–22

квітня 2021 року. Бердянськ, Бердянський державний педагогічний університет, 2021. С. 84–86.

Prystinskiy R. The essence, content and structure of the methodological competence of the officers of the National guard of Ukraine at the tactical level of military education

The article examines the theoretical and practical aspects of the formation of methodological competence of future officers of the NGU of the tactical branch. The main inconsistencies in the training of future officers of the NGU have been identified. It is noted that many issues of the formation of methodological competence of future officers of NGU have been left out of the attention of researchers: its essence, content and structure, criteria and means of diagnosis are not fully defined, the method of formation is unfounded, which negatively affects the quality of training cadets.

It was established that the goals of the military didactic process are determined by the content of the activity and are formulated in state documents, orders, orders of the Commander of the NGU. The goals of training of military personnel of NGU determine the content of such activities and methods of their implementation. The officer as a teacher uses various methods, techniques, and forms of interaction of subjects and objects in order to realize the goals and content of the training of military personnel of the NGU. Various scientific approaches to the concept of methodical competence are considered. It is noted that methodical competence is an integral ability that includes all-military, military-special and pedagogical components, which in interaction the success of military-educational activities in the military units of NGU.

The functions of the methodological competence of the NGU officer are defined: cognitive-epistemological function, formative-developmental function, perceptual-communicative function, reflexive-regulatory function, preventive-educational function.

The structure of the methodical competence of the officers of the NGU of the tactical unit and the criteria of the same name for its assessment are proposed: the orientation of the individual to mastering the methodical functions of an officer; formation of the cognitive component; formation of the operational component; the formation of the emotional-volitional component. Some main directions of improvement of the educational process regarding the purposeful formation of such competence of future officers of the NGU of the tactical link have been formulated.

Key words: professional training, future officers of the NGU of the tactical branch, pedagogical problems, methodical competence of the officer.